

MISIJA NUNCIJA JOSEPHA P. HURLEYJA U TITOVOJ JUGOSLAVIJI (1)

Biskup antifašist protiv komunista Josipa Broza Tita, njegova vatikanska misija u počecima novostvorenog jugoslavenske države, dvojica papa, Pio XI. i XII., pred svjetskim totalitarizmima, dosad nepoznati podaci oko Stepinčeva ubišenja i osude, predrasude američkog isusovca na Katoličkoj Crkvi u NDH i komunističkoj Jugoslaviji - samo su neke zanimljive teme povodom objavljanja knjige Charlesa R. Gallaghera: »Vatikanska tajna diplomacija - Joseph P. Hurley i papa Pio XII.«.

Dr. Jure Kršto

— Povod ovom napisu je knjiga isusovaca Charlesa R. Gallaghera: »Vatikanska tajna diplomacija - Joseph P. Hurley i papa Pio XII.« (Yale University Press, New Haven & London, 2008). Knjiga kod hrvatskih čitatelja mora izazvati pozornost zbog činjenice da je Hurley Sveti Stolica postavila za šefu vatikanske misije u Jugoslaviji u najtežem času za Katoličku Crkvu u vrijeme komunističke poslijeratne represije koja je kulminirala sudnjem zagrebačkom nadbiskupu Alojiju Stepincu. Uistinu, autor toj Hurleyjevoj misiji posvećuje tri poglavlja: 8. koje je naslovljeno »Usporedno razlaganje protiv komunizma: SAD i Vatikan u Titovoj Jugoslaviji«, 9. koji nosi naslov »Izdaja na Balkanu: Slučaj Stepinac« i 10. »Usamljen između Crkve i države«. Knjiga, i osobito ta tri poglavlja, zanimljiva je za hrvatskog čitatelja i zbog toga što autor donosi pojedinstvenosti koje su dosad bile manje poznate ili uopće nepoznate. Autor knjige je mladi isusovac kojemu je to bila disertacija na isusovačkome Sveučilištu »Marquette« u Milwaukeeju. Za izradbu doktora imao je na raspolaganju Hurleyjev osobni arhiv i istraživo je američke državne arhive.

»Regime fascista« optužuje Vatikan

Crkveni karijeri Josepha P. Hurleyja prilično je zanimljiva, a prateći ga kroz razne stadije te karijere pokazuju se prilično neobičnom osobom i još neobičnjim diplomatom. Za nas je manje zanimljiv Gallagherov prikaz njegova djetinjstva kad je rano ostao bez majke, pokušaja ulaska u vojnu karijeru, školovanja u isusovačkom St. Ignatius College u Clevelandu te školi za spremanje svećenika St. Bernard's Seminary in Rochester, New York, svećeničko-gredenje te službovanja na nekoliko župa i misija u Indiji. U tom (prvom) poglavju autor se dotiče nekih bitnih odrednica američkog katolištva pre polovice 20. st., poput amerikanizacije, antisemitizma, militarizma i sl. Za nas je svakako važna autorova primjedba da je nastojanje američkih katolika oko što boljeg uklapanja u američko dominantno protestantsko društvo kako bi dokazali svoj patriotizam (amerikanizam) utjecalo na Hurleyjeve političke poglede.

Hurley je ušao u vatikansku diplomaciju 1934, dakle u vrijeme pape Pija XI. i njegova državnog tajnika kardinala Alfreda Ottavianija. Jedna od prvih zadaća bio mu je pokusaj uštučavanja popularnoga katoličkog svećenika Charlesa Coughlina iz Detroita koji je putem radija raspiravao antisemitizam u Americi. »Father Coughlin« je bio osebujan američki tip, izraz straha koji je bio prisutan u ostaku Crkve, a to je bio strah od širenja komunizma iz Rusije. I u Hrvatskoj je između

dva svjetska rata taj strah bio prisutan, što se vidi na stranicama tadašnjih katoličkih glasila. S tim je strah povezano i isticanje uloge Židova u boljševičkoj revoluciji u Rusiji i u širenju komunizma na svjetskoj razini. Vatikanskoj je diplomaciji Coughlin predstavljao problem, ali joj ga nije bilo lako riješiti, budući da je moralna voditi računa o totalitarnim režimima u svom susedstvu, napose u Italiji i Njemačkoj. »Ovdje smo izloženi silnim napadima«, pisao je Hurley detroitskom nadbiskupu Mooneyju, »zbog navodnog maženja Semita« (Gallagher, isto, str. 62). Hurley je mogao uprijeti prstom na mnoge kritičare vatikanske politike zbog zaštite Židova, a među njima je naglašnji bio talijanski ministar bez lisnice Roberto Farinacci, urednik protukratne revije »Regime fascista«, koji je optužio Vatikana zbog »tjeranja linije« s komunistima, masonima, Židovima i protestantima. Gallagher zaključuje da je Coughlin slučaj riješen tajnim dogоворom između njega i njegova nadbiskupa.

Na Istok se gleda s visoka

Kad je Hurley postao zagriženi antifašist? Gallagher tvrdi u četvrtom poglavju da su britanski predsjednik vlade Neville Chamberlain i njegov tajnik za vanjske poslove Sir Charles Lindley Wood Viscount Halifax početkom 1939. uvjerili Piju XI. da je nacizam opasniji za katalizmo od komunizma. Gallagher ne kaže je li i Hurley tada usvojio isto mišljenje. Vjerojatno jest, ali je u tom presudno bilo da što je to bilo stajališta i State Departmenta. Hurley je, naime, toliko snažno prigradio ciljeve američke vanjske politike da stajališta State Departmenta gotovo doslovce plasirao u vatikanski dnevnik »Osservatore romano«.

No dolaskom Pija XII. na papinski tron, vatikanski stil i politika promijenili su se te ni Hurley nije mogao imati isti tretman. Dva su momenta, čini se, bila ključna. Prvi je taj da se Pio XII. otvorio Sjedinjenim Američkim Državama. Nije bilo nevažno to što je prije nego je postao vrhovni poglavnik Crkve boravio duže vrijeme u Americi. U svakom slučaju, nakon što je sjeo na Petrovom katedru, Pio XII. je krajem 1939. prvi put u povijesti prihvatio službeno poslanstvo Sjedinjenih Američkih Država u Vatikanu - Myrona C. Taylora. Američki veleposlanik u Italiji William A. Phillips već je uveliko radio na sprečavanju priključenja Italije Osvinom i na pridobivanju Vatikana na američku stranu. Drugi moment je bio taj što Pio XII. nije zbog toga htio postati igračka u američkim rukama. Svjestan činjenice da je duhovni poglavnik katolika cijelog svijeta, htio je ostati neutralan u odnosima velikih sila. Hurley nije mogao prihvati tu Papinu neutralnost te ju je

poredak, a nije se želio opredjeljivati za bilo koja konkretna rješenja. U tom se smislu nije priklanjao ni savezničkoj retorici da samo fašizam i nacizam, a ne komunizam, predstavljaju opasnost za kršćanstvo i za svijet. Iz mnogobrojnih radničkih poruka pape Pija XII. kristalizira se misao da je Europa pred propašću zato što je zaboravila na svoje kršćanske korijene i na Boga, a u tome su jednako sudjelovali svi totalitarizmi.

Stoga će mu biti neshvatljivo zašto je u životnome susretu s komunizmom Hurley postao jednak žarki protokomunist, kao što je bio antifašist. Gallagher ne uspijeva spoznati karakter komunizma ni priznati iskustvo Katoličke Crkve u Hrvatskoj u vrijeme kad je Hurley bio predstavnik Svetе Stolice u Beogradu. Odgovornost za to, čini se, leži u Gallagherovoj, kao i nekada Hurleyjevoj nezainteresiranosti za onaj Europe kojem je prijetila opasnost od komunizma i za život tih naroda pod komunizmom. To je bio i ostao nekakav Istok na koji se gleda s visoka.

U službi američke politike

Očekivano, Papa je bio nezadovoljan nestošću američkog prelata te ga je »unaprijedio« poslavši ga iz vatikanske diplomacije za naslovnog biskupa zapuštene biskupije na Floridi, St. Augustine.

No biskup je, čini se, više volio biti antifašist nego crkveni prelat. Gallagher opisuje u šestom i sedmom poglavju svoje knjige Hurleyjevo svojstveno stavljanje na raspolaganje predsjedniku SAD-a i State Departmentu. Predsjednik Roosevelt ga je želio upotrijebiti za izradu »teologije rata« prema kojoj

Biskup antifašist u borbi protiv komunizma

Student Joseph P. Hurley, budući nuncij u Titovoj Jugoslaviji

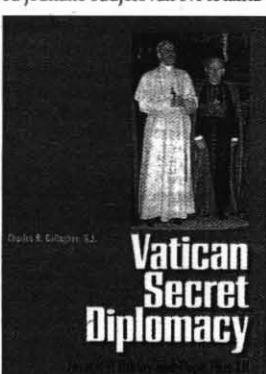
je Hitler demonska snaga koja želi podčiniti zapadnu civilizaciju, a Ameriku je Bog odabrao da bude na braniku protiv tog plana. Tom se teologijom trebalo izvući američku katoličku hijerarhiju i Ameriku iz izolacije. Hurley se ponovo poslužio metodom kojom je stajališta State Departmenta plasirao u vatikanski »Osservatore romano«. U skladu s interesima američke politike, počeo je propovijedati u biskupijskom glasilu objavljivati govor protiv nacizma kao glavnog neprijatelja vjere i Crkve, a podtajnik u State Departmentu Sumner Wells ih je plasirao u razne novine po cijeloj Americi. Znao je često govoriti »država je u pravu« čime je davao na znanje da je nacionalist u njemu nadjačao svećenika. Time se nije odmicao samo od pape, nego se, kako su ga opominjali neki američki biskupi, udaljavao od demokracije i približavao totalitarističkim pogledima na politiku. Zastupao je, nai-mete, tezu da svu vlast u vodenju rata treba prepustiti predsjedniku.

Titov obračun po sovjetskom uzoru

Zivot se zna čudno poigrati s ljudskim sudbinama, kao što se poigrav s Hurleyjem kad ga je sučelio s komunizmom, njega koji je dotad čvrsto vjerovao, i tako se ponašao, da je nacizam veće zlo i veća opasnost za Crkvu i kršćanstvo od komunizma. Ischod američkoga saveznika sa Staljinovim Sovjetskim Savezom u borbi za uništenje nacizma i fašizma bio je da je cijela Istočna Europa bila pritisnuta totalitarizmom koji je uništavao Katoličku Crkvu i kršćanstvo općenito u razmjerima koji dotad nisu bili videni, čak ni pod nacizmom (ako se uzme u obzir da je Hitler uništavao Židove na rasnoj a ne vjerskoj osnovi). Amerika, pobjednica u ratu i predvodnica demokratskoga svijeta, postala je snaga kojoj se svijet okretao i od koje je očekivao pomoći u borbi protiv zla komunizma. I Sveti Stolica, s Piom XII. i dalje na čelu, dala je jasno na znanje da su njezine oči kao i oči demokratskog svijeta upute u Ameriku.

Gotovo da je bilo logično da Sveti Stolica pošalje Hurleyja u prve redove borbe protiv komunizma. S jedne strane, Pio XII. je poznavao Hurleyjev antifašizam, što je trebalo udobrovoljiti komunističkog vlastodršca Josipa Broza Tita. S druge strane, Hurley je bio hrabar čovjek, gotovo militarističkih nagnuća kojemu je konfrontacija s neistomišljjenicima u krvi, još k tomu Amerikanac, što ga je kvalificiralo da se kao predstavnik Katoličke Crkve usprotivi komunističkom planu podčinjavanja Crkve režimu. Sveti Stolici je bilo poznato da je Tito došao pobjeđujući stotine svećenika, mnoge držao u zatvoru i odlučio obraćunati se s Crkvom, kao što su se nekad njegovi sovjetski uzori obraćunali s vjерom.

NASTAVLJA SE

• Naslovica knjige koja, osim što donosi niz zanimljivih i dosad nepoznatih podataka o Crkvi u poslijeratnoj Jugoslaviji, pokazuje razmjere komunističke i srpske promidžbe o tome povjesnom razdoblju

MISIJA NUNCIJA JOSEPHA P. HURLEYJA U TITOVOJ JUGOSLAVIJI (2)

Biskup antifašist protiv komunista Josipa Broza Tita, njegova vatikan-ska misija u početima novostvorene jugoslavenske države, dvojica papa, Pio XI. i XII., pred svjetskim totalitarizmima, dosad nepoznati podaci oko Stepinčeva uhićenja i osude, predrasude američkog isusovaca o Katoličkoj Crkvi u NDH i komunističkoj Jugoslaviji - samo su neke zanimljive teme povodom objavljanja knjige Charlesa R. Gallaghera: »Vatikanska tajna diplomacija - Joseph P. Hurley i papa Pio XII.«

Dr. Jure Kršto

— Charles R. Gallagher u svom djelu »Vatikanska tajna diplomacija. Joseph P. Hurley i papa Pio XII.« (Yale University Press, New Haven & London, 2008) iznosi podatak, koji dosada u historiografiji nije zapažen, da je papa Pio XII. razgovarao s Hurleyjem još u siječnju 1945, dakle, prije završetka rata, i priopćio mu da će biti imenovan »regentom ad interim« ili upraviteljem Apostolske nunciature u Beogradu. Imenovanje je bilo objavljeno 22. listopada 1945., mjesec dana nakon što je Američko veleposlanstvo u Beogradu počelo s radom. Papa je Hurleyjev status osnažio titulom nuncijske, a naslovom regenta - koji nije bio uobičajen u vatikanskoj diplomaciji, za razliku od drugih diplomacija - da komunističkim jugoslavenskim vlastima na znanje da Hurley zamjenjuje samoga svetog oca i da ima ovlasti kao i on. Sveti Stolica je, očito, računala na mogućnost da će komunisti izolirati Vatikan te su ovlasti nuncijsa da sklapa ugovore, imenuje biskupe i druge službenike u Crkvi, rješava međudržavne i slične probleme nužne u slučaju da budu potrebne. Gallagher nije zapazio da je »Osservatore romano« opisao Hurleyjevu misiju gotovo istim terminima kojima je bila opisana misija izaslanika Svetog Stolice pri Biskupskoj konferenciji u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, Ramira Marcone, naime da će mu dužnost biti prikupljanje informacija od katoličkog episkopata o stanju Crkve.

Gallagher opravdava montirane proce

Sveti Stolica je imenovala američkog prelatu na mjesto nuncijsa u Beogradu u nadi da će imati potporu američkih vlasti, ali nije bila svjesna da je Hurley već dan bio u dosluhu s američkim vlastima koje je uvelike prelazi granice potpore. Nije čudno, kako informira Gallagher, da su tijela američke vlade odmah postala zainteresirana za Hurleyjevo imenovanje. I prije službene objave Hurleyjeva imenovanja, službenici Ratnog ureda informirali su ga o političkim i inim prilikama u Jugoslaviji, a ni službenici tajnih služba nisu izostali: po svemu se čini da su ga obavještajci pripremili za obavještajni posao te da je on to prihvatio.

Gallagher upozorava na kompleksnost religijskih i nacionalnih odnosa u Jugoslaviji o kojima Hurley nije dovoljno znao. Nažlost, ni Gallagher nije mnogo bolje informiran, osobito gledi položaj Katoličke Crkve u toj multinacionalnoj i multikonfesionalnoj zajednici te o ulozi pojedinih crkvenih predstavnika,

»Crvena nemam, barbari dvadesetog stoljeća«

napose zagrebačkoga nadbiskupa Alojzija Stepinca. No ne može ga se puno ni kriviti, jer pokušavajući bolje upoznati tu kompleksnost, oslanjao se na ono malo djela objavljenih na engleskom jeziku, poput Jose Tomasevića i Stelle Alexander, koje se ne bi moglo smatrati protukatoličkim, ali ni naklonjenima katoličkom videnju događaja, te onih koji jesu protukatolički već i time što zastupaju komunističke poglede na političke prilike, poput Michaela Phayera i mnogih drugih, a malo na djela »katoličkih« pisaca, poput Richarda Patteea, Giampaola Matteija i dr. To je vjerojatno jedan od razloga što ne razlučuje stvarne pokazatelje u obilju propagandnoga štva. Stoga i stajalište Domenica Tardinića iz vatikanskoga Državnog tajništva da »kler i ugledni katolici« bježe pred komunizmom jer »su proganjeni samo zbog toga što odbijaju prihvati komunističke poglede« smatra »naivnim« (Gallagher, isto, str. 159). Gallagher je, očito, prihvatio protukatoličku komunističku i srpsku propagandu da je katolički kler simpatizirao naciste (!) i s njima suradi-
va u sudjelovanju u zločinima protiv nekatoličkog stanovništva. Stoga ne prihvata, zapravo zamjeru, i Vatikanu i nuncijsu Hurleyju da u sučeljavanju s komunizmom nisu uzelni u obzir »prijašnju povezanost hrvatskih katolika s ustašama« i prijašnje »suradništvo s na-
cistima«, dapače »snuče-
ništvo s ustaškom vladavinskom terorom« (isto, str. 159).

Čudi se što Hurley nije prihvatio da su »hrvatski katolici mogli počiniti ratna zlodjela koja im se pripisuju«, ne pokušavajući razlučiti tko je počinio zločine, tko tvrdi o njihovu počinjenju i tko ih pripisuje katolicima (i katolištvlju), u kojim povijesnim i ratnim okolnostima su počinjena i slična pitanja. Sve je to pormalo nevjerojatno, no po-
staje jasnoj kada se uvidi da Gallagher opravdava postupanje komunista prema Katoličkoj Crkvi u Jugoslaviji i da njihove montirane procese crkvenim ljudima, uključujući i proces nadbiskupu Stepincu, smatra legitimnim i vjerdostojnjim sudske posuđupstima sličnima onima u Sjedinjenim Američkim Državama.

Bahati »amerikanizirani katolički svjetonazor«

Ne čudi stoga da zamjera Hurleyju što je zaboravio svoj antinacizam i što sada smatra komunizam neprijateljem broj jedan te da se čak priklonio »hrvatskom nacionalizmu«. Čudno je da autor koji je pokazivao simpatije za Hurleyjevo mani-
festiranje američkog nacionalizma i protiv Svetog Stolice i svojih kolega biskupa - kako bi upozorio na opasnost od nacizma, sada zamjera priklanjanje hrvatskom nacionalizmu u borbi s »neprijateljem broj jedan«, komunizmom. Nije, dakako, važna njegova nelogičnost u Hurleyjevu slučaju, nego je problem što autor ne pokušava uzeti u obzir i razumjeti

● Hurleyjev
naklon
Stepincu pri
ulasku u
sudnicu

razloge i objašnjenja vezana za hrvatski nacionalizam koja iznosi Sveti Stolica, hrvatski biskupi, s nadbiskupom Stepincom na čelu i - Joseph Hurley, sada nuncij Svetе Stolice u komunističkoj državi. Svetan da je, iz američke perspektive, teško prigovoriti hrvatskom nacionalizmu kao patriotizmu, Gallagher dodaje da Hurley nije bio svjestan »da se hrvatski nacionalizam definira u odnosu na jedinstvene kulturne i vjerske varijable« (isto, str. 159), a među njima iznimno mjesto zauzima ideja da su Hrvati »predzide kršćanstva«. Iz toga ne izvodi nikakve zaključke te je vjerojatno mislio da je takva ideja po sebi zločesta, možda i zločinačka. Takvu Hurleyjevu »naivnost« Gallagher pripisuje »amerikaniziranoj katoličkoj svjetonazoru«,

stičku klevetu hrvatskih katolika, svrstavajući i »hrvatsku katoličku hijerarhiju« u zločince kojima nuncij Hurley »opršta«. Gallagher predbacuje Hurleyju i za navodnu »novu slijepozna na katoličku kleričku kolaboraciju tijekom rata« (isto, str. 171).

Gallagherov nekritički odnos prema komunizmu i propagandi koja se prelijevala u historiografiju čudi, jer opisuje Hurleyjeve napore da sprječi izvršenje smrtnice osude nad časnim sestrama u Gospiću, budući da je znao da su optužbe neutemeljene. Angažiranjem i Američke ambasade, trima sestrama je smrtna osuda promijenjena u 20-godišnju robiju, dok je s Žarka Ivašić strijeljana. Sve druge osude i ubojstva svećenika i biskupa bili su izvedena zbog neutemeljenih optužaba ili bez va-

zatvarala ih i svakogako štetio interesima Crkve. Pavelić je, ako ništa drugo, o sebi izgradivao predodžbu »dobroga katolika«, kako i Gallagher iznosi, te, iako nije podnosi Stepinca ni neke druge svećenike, nije prognozirao Crkvu.

Tita iritirala biskupska imenovanja

Gallagher se, izgleda, slaže s temom da je Stepinac razljutio Tita biskupsom poslanicom vjerničkom puku sa zasjedanja Biskupske konferencije rujnju 1945. te da je Titova vehementna reakcija pojačanog progona opravdana ili barem razumljiva. Istina, Gallagher navodi da je nuncij Hurley Titu izrecitao istu listu prigovora koju su biskupi navele u svojoj poslanici. Iznosi i da je Hurley učinio sve da onemogući Titovu zamisao odstranjivanja Stepinca s nadbiskupske katedre i iz zemlje, uključujući i hitan sastanak s Piom XII. na kojem je branio tezu da »će se ovce raspršiti ako se udari po pastiru« (isto, str. 170).

No Gallagher se nije sustegnuo od prigovora Hurleyju da je štito »hrvatski katolički nacionalizam« i ideju *antemurale christianitatis*. Još je čudnojje što Gallagher Stepinčevu pojavljivanje u javnosti najprije s uskaškim vodstvom zatim s komuni-
stičkim tumači kao njegov »zamršen javni položaj« zbog čega je mogao »postati problem«, ako ga Pio XII. ostavi na čelu zagrebačke nadbiskupije. Stepinčev isticanje te činjenice kao objašnjenje da se u svojstvu predstavnika Crkve morao susretati s političkim predstvincima je logično i razumno.

Gallagher iznosi na vidjelo detalje koji dosada nisu bili poznati hrvatskoj historiografiji. Primjerice, u vrijeme Stepinčeva uhićenja Hurley je bio na odmoru u Švicarskoj i nije isključeno da je to utjecalo na vrijeme Stepinčeva uhićenja. Također je bilo nepoznato da je Hurley stajao iza ekskomunikacije »katolika« koji su sudjelovali u sudjenju i osudi nadbiskupa Stepinca. Na prvoj mjestu to se ticalo Josipa Broza Tita, što znači da je Sveti Stolica odgovornost za to sudjenje stavila pred nekog sekretaru Partije i maršalu Jugoslavije. Nova je i pojedinost da je nakon Stepinčeve osude Hurley imenovao nove biskupe, a da nije obavještavao državne vlasti, što je iritiralo Tita.

NASTAVLJA SE

MISIJA NUNCIJIA JOSEPHA P. HURLEYJA U TITOVOJ JUGOSLAVIJI (3)

Biskup antifašist protiv komunista Josipa Broza Titu, njegova vatikanska misija u počecima novostvorene jugoslavenske države, dvojica papa, Pio XII. i XII., pred svjetskim totalitarizmom, dosad nepoznati podaci oko Stepinčeva uhićenja i osude, predrasude američkog isusovca o Katoličkoj Crkvi u NDH i komunističkoj Jugoslaviji - samo su neke zanimljive teme povodom knjige Charlesa R. Gallaghera: »Vatikanska tajna diplomacija. Joseph P. Hurley i papa Pio XII.«.

Dr. Jure Krišto

— Iznad svega je zanimljivo da su ili Britanci ili Amerikanci, vjerojatno dogovorno, postavili špijuna u beogradsku nunciaturu (Charles R. Gallagher). »Vatikanska tajna diplomacija. Joseph P. Hurley i papa Pio XII.«, Yale University Press, New Haven & London, 2008, str. 174-175. Pored svih drugih pokazatelja, bio je to znak da američka državna administracija gubi povjerenje u svoga nekadašnjeg povjerljivog čovjeka za specijalne i delikatne operacije.

Zakašnjela američka administracija

Znakovito je bilo i to da State Department nije dijelio Hurleyjevo viđenje važnosti i znakovitosti Stepinčeve osude, američka je administracija blago komentirala, s 10-a dan za kašnjenja, izostanak pravne procedure i krenje gradanskih prava, što je, razumije se, razljutilo Hurleyja jer je mnogo više od toga bilo u igri. Najdogovorniji čovjek za takvo poнаšanje State Departmenta bio je, čini se, zamjenik konzula u Zagrebu Peter Constan, koji je prisustvovao sudjenju i izvješćivao svoju vladu. S obzirom na ono što je ranije rečeno, ne začuduje da Gallagher nije kritizirao Constanovu izvješću, poput komentara da je znakovito što se Stepinac nije branio u svom obraćanju sudu, nego samo napadao režim. Američki diplomat, očito, nije razumio poruku koju je Stepinac slao izjavom »savjest mi je čista«. Slično je Constan interpretirao i memorandum koji je Stepinac neposredno prije sudjenja dostavio američkom konzulatu u Zagrebu (nazvali su ga »Nadbiskupovim memorandumom«). Kako prenosi Gallagher, u memorandumu je Stepinac upozoravao američke diplome da će ga komunisti suditi i to zato što su protivni Crkve i vjere. Amerikanici su se, pak, čudili da nadbiskup ne iznosi nikakve dokaze u svoju obrahu. Diplomat, očito, nisu razumjeli Stepinčevu poruku. Ni prije sudjenja ni na sudjenju Stepinac nije stavljal sebe u središte, nego Crkvu, i znao je da se njemu ne sudi zbog njega, nego zbog toga što komunisti žele naškoditi Crkvi i vjeri. Diplomat, očito, nisu mogli shvatiti da netko može razmišljati u tim kategorijama u tako prijećem času te su izostanak nadbiskupova samoopravdavanja shvaćali kao prikrivanje krivnje.

Dvije američke rezolucije za Stepinčevu oslobođenje

»neprijatelja«. Stoga je optužbe »javnog tužioca« smatrao valjanima, jer je Stepinac svojim odnosima s vlastima NDH »možda dao odredenu podršku neprijatelju« (Gallagher, isto, str. 178). Slaganje s neprijateljem, Gallagher podsjeća, tada je u američkim razmjerima poprimalo nezgodne konotacije i svrstavalo se u kategoriju »nelojalnosti« američkim interesima. Činjenica da je Stepinac sklonio nekoliko kutija državne arhive u podrumne nadbiskupije utvrđivala je Constanu u tom uvjerenju, a Stepinčevu objašnjenje da ih je htio zaštititi od savezničkih, tj. američkih bombardiranja mora da je ošimulo kao grom iz vedra neba. Za razliku od Constanine, Stepinac očito nije razmišlja u političkim kategorijama, možda nije ni mogao.

Nuncij protiv svećeničkih udruženja

Američko konačno odbacivanje Hurleyja nije bilo vezano uz Stepinca, nego uz radikalnu promjenu američke politike prema Jugoslaviji u trenutku pojave napukline između Titu i Staljina 1948. Amerika je htjela produbiti rascjep u komunističkome bloku i predsjednik Harry S. Truman više se nije želio opterećivati ljudskim privrama i postupcima Tita prema Katoličkoj Crkvi i vjeri općenito. Takve pojedinstvene svrstane su u kategoriju »domaće politike«, a veliki politički interesi ne prijeće ekonomsko pomaganje zemlje koja krši ljudska prava. Nakon nekoliko pokusa da uvjeri predsjednika SAD-a, Hurley je razočaran odustao.

Hurley je prekinuo suradnju s američkom politikom i izgubio povjerenje ključnih ljudi u njoj, ali je nastavio svoju politiku odlučnosti i sučeljavanja. Tito mu je pružio priliku za tu poslijednju bitku kad je odlučio unijeti razdor u Crkvu stvaranjem staleških svećeničkih udruženja, asocijacije lijevo orientiranih ili kompromitiranih svećenika kojima je upravljala tajna policija, s ciljem ostvarenja dugoročne ideje stvaranja »nacionalne crkve« koja neće biti ovisna o Rimu. Hurley je pozivao takve svećenike na individualne razgovore, obilazio zemlju, ohrabrio biskupe i neposlušnima prijetio ekskomunikacijama. Iako vatikanska diplomacija, prema Gallagherovu mišljenju, nije dovoljno cijenila taj Hurleyjev rad, njegova odlučnost je spriječila pokret većih razmjera. Pokazujući Titu tube, Hurley je pokazao komunistima da će morati optočiti razgovore s biskupima a ne s pojedinim svećenicima, ako žele naći modus vivendi s Katoličkom Crkvom.

Stepinac - »jedan od nadahniteljskih voda«

Iako je bio svjestan da je izigran, Hurley nije ostavljao američku administraciju na miru gledje zagrebačkog nadbiskupa. Poduzeo je veličanstvenu kampanju da nepraved-

• Papa Pio XII. s biskupom Josephom P. Hurleyjem

• Nuncij Hurley tijekom posjeta Zagrebu g. 1946.

no osudeni nadbiskup koji čami u zatvoru postane dio svakidašnjice američkih katolika. Njujorški nadbiskup Spellman imenovan je novo-sagrađenu gimnaziju u White Plainsu »Stepinac Highschool«, Kolumbovi vitezovi organizirali su 1. svibnja 1949. »paradu lojalnosti« u New Yorku u kojoj je sudjelovalo 100.000 katolika, a isto toliki broj katolika u Dublinu prosvjedovalo je protiv Titova režima dok su komunisti u Jugoslaviji za Dan rada častili svoju radništvo grahom. Vrhunac je bio kad je Odbor za vanjsku politiku u američkom Senatu izglasovao rezoluciju kojom se od SDA-a zahtijeva da kroz Ujedinjene narode traži Stepinčevu oslobođenje. Sličnu je rezoluciju donio i Predstavnički dom.

I američka je administracija čula poruku te je američki veleposlanik u Beogradu George V. Allen nastojao isposlovati uvjetno puštanje Stepinca iz zatvora. Hurley se i tomu usprotvio jer je mislio da će to biti znak popuštanja režima. Kao i 1940. okrenuo se i protiv Pija XII. koji je pokazivao volju da nade kompromis. Svaki kompromis s

Ni prije sudjenja ni na sudjenju Stepinac nije stavljao sebe u središte, nego Crkvu, i znao je da se njemu ne sudi zbog njega, nego zbog toga što komunisti žele naškoditi Crkvi i vjeri. Diplomati, očito, nisu mogli shvatiti da netko može razmišljati u tim kategorijama u tako prijećem času te su izostanak nadbiskupova samoopravdavanja shvaćali kao prikrivanje krivnje.

neprijateljem Hurleyju je bio nedopustiv, jer nije vjerovao, kao što je mislio da Talijani postupaju, da se bitka može dobiti bez borbe. Isto je mislio i o Piju XII. i nije se susetao da svoje uvjerenje komunicira drugima. No Pio XII. se okretao prema politici traženja kompromisa umjesto konfrontacije, što je također značilo da Hurleyjev diplomatiski misiji mora doći kraj. Pod kraj svibnja 1949. monsinjor Pietro Sigismondi bio je imenovan savjetnikom u beogradskoj nunciaturi. U lipnju se Hurley složio da bude zamijenjen i na njegovo je mjesto postavljen mladi 39-godišnji Silvio Oddi, ali je Hurley napustio nunciaturu tek u lipnju 1950.

Gallagherovo tumačenje papina napuštanja Stepinca i okretanja drukčijoj politici prema komunizmu teško može odgovoriti na neke potete Pija XII. koji protutječe takvim zaključcima. Papa je, naime, 1952. odlučio uzdignuti Stepinca na čast crkvenoga stožernika (kardinala),

iako je mogao prepostavljati da to može imati teških posljedica za odnose s Titovom Jugoslavijom, što se i obistinilo. Papa je također jednom američkom liječniku rekao da je Stepinac »jedan od nadahniteljskih voda u duhovnoj borbi protiv komunističkog rostva« (isto, str. 205). Teško se te pojedinstveni mogu riješiti ako se podese od pretpostavke da je papa bio spreman na promjenu politike prema komunizmu. To također stavlja pod znak upitnika Hurleyjev otpust iz vatikanske diplomacije zbog navodnoga sukoba s papom oko promjene odnosa prema zagrebačkom nadbiskupu. Mnogo je vjerojatnije da je papa želio otpustiti Hurleyja zbog njegova sustavnoga odbijanja da bude lojalan onome tko ga šalje u diplomatsku misiju.

Protiv komunizma na američkom tlu

U zadnja dva poglavlja (10. i 11. poglavlju) Gallagher predstavlja Hurleyja nakon povratka u Floridu kao promjenjenog čovjeka koji se osjeća izdanim od svoje zemlje i čija

da prestane s takvim izjavama. No kad je ambasador ostao pri svojem pristajanju uz komunistički sud, Hurley, služeći se uslugom urednika novina »Florida Catholic«, obasuo je State Department pismima i uvodnicima kojima su optužili američkog veleposlanika u Jugoslaviji Allena da prima naredbe Titova Agitpropa te da pokušava »obratiti« Amerikance na Titov komunizam.

Kad je nakon dvije godine bio nagonoren da pusti Allenu na miru, Hurley je započeo novi potpah šaljuci svim američkim biskupima brzoj o tome da kardinal Stepinac - u međuvremenu je Pio XII. počastio nadbiskupa kardinalskim grimizom - umire i da Tito hoće da umre. Kako kardinal Stepinac nije želio napustiti zemlju zbog liječenja, jer se bojava da bi mu povratak bio one-mogućen, Hurley je intervenirao kod predsjednika Eisenhowera da omogući odlazak stručnjaka u Krasic, što je bilo i ostvareno.

Hurley je prihvatio kampanju senatora iz Wisconsina Josepha R. McCarthyja protiv »crvene opasnosti« i protiv »ružičastih« (pink) koji su se uvukli u sve pore američkih institucija. Ne treba onda čuditi da je pokrenuo kampanju koja je onemogućila drugom čovjeku Sovjetskog Saveza, Anastasu Mikoja-nu, da posjeti Floridu.

U posljednjem poglavljju Gallagher obrađuje proces razdiobe Hurleyjeve biskupije na dvoje i finansijske nesporazume oko toga. No za nas je zanimljiviji njegov jedini istup na posljednjem, četvrtom, zasjedanju Drugoga vatikanskog sabora u kojem je prekorio braću u biskupstvu što se lome u upozoravanju na patnje Židova u vrijeme holokausta, a potpuno zanemaruju patnje mnogobrojnih pod komunizmom. Hurley se pokazao vidovitim i često ispred svog vremena te je i tim istupom dobro preteček izjavu Europskog parlamenta o izjednačavanju nacizma i fašizma s komunizmom. No time se odrekao i svoje pozicije koju je zastupao u mladostini, naime da je za Crkvu i za svijet nacizam veće zlo od komunizma. Sada je, nakon istkustva komunizma, bio uvjeren da su jednake zli, ali da je komunizam Crkvi nanoši više zla.

Hurley je umro 30. listopada 1967. u bolnici Mercy u Orlando.

ZAVRŠETAK